

Ahıska ve Acara'da bir cevelân:

“ADIMI NE YAZARSA N YAZ, KALBİM İSLÂM!”

 Yunus ZEYREK

A cara'ya geçen sene de gitmiştik. Mevsim şartlarından dolayı Ahıska-Batum yolundan gitmemiş, Haşur'dan kuzeye ve sonra batıya dönerek Kutayıs üzerinden Batum'a ulaşmıştık. Dolayısıyla o seyahate Acara seyahati değil Batum notları demiş, *Batum Batum* başlığı altında yine bu dergide neşretmiştik.

Bu sene güzel bir haziran sabahı Posof'tan hareketle Ahıska'ya indik. Türkgözü kapısında ki Gürcü memurları hayli şımarık bulduğumuza ifade etmeliyim. Her zamanki gibi Ahıska'yı mahzun gördük. Bu şehre gelip, çarşısında pazarında iki lâf edeceğin, hâl hatır soracağın hemşehriler olmazsa ne yapayım... Buraya gelip yerleşen Ahıskalıların derneğini ziyaret et sen, ertesi günü adamların başına ne geleceğini de hesaplamalısın! Gürcistan dediğiniz komşu, böyle bir devlet!

Ne kalıyor geriye; şurada kale ve içinde mahzun Ahmediye Camii... Gelip buraları dolaşır, fotoğraf çeker ve bu ecdat yadigârı eser karşısında yüreктen bir âh çeker gidersiniz. Gürcülerin lutfettiği imkân bu kadardır.

Bu gidişimde ne kaleye çıktık, ne camiye ziyaret ettik ve ne de bir derneğe gittik. Şöyle bir tur attıktan sonra Abastuban'a yöneldik. Ben nara, Varxan ve Kikinet yol ayrımından geçip

Abastuban'a çıktık. Bir zamanlar Osmanlı tarafından değeri bilinmeyen, 1828 istilâsından sonra Rus çarlarının dinlenmeye geldiği kaplıcaya gittik. 1996 ziyaretimden sonra göze çarpan bir değişikliğin olmadığı bu meşhur kaplıcaya girmeye cesaret lâzım. Şimdi güya bakım yapıyordu. Birkaç kişi şuraya buraya gidip geliyordu. Yaşlı bir Gürcü'yle konuşuyorum: “1944'te sizinkileri buradan sürdüler. Buralar tenhalaştı. Sosyal ve ticarî hayat söndü. Şimdi bazıları dönmüşler. Bu köyde ve Varxan'da yaşıyorlar. Kimse kimseye karışmaz.” dedi.

Kasabaya çıktık. Küçük bir pazara rastladık. Kadınlar bir şeyler getirmiş satıyorlar. Fakat alan hani? Bizim arkadaşlar bir kavanozda satılan ahududunu alıp naylon poşete koymuşlar! Tabii ki en kısa zamanda salça olacaktı! Burada ağız altın dişlerle dolu, yaşından çok gösteren bir kadına rastladım. Meğer bizimkilerdenmiş. Eşi Türkiye'de çalışıyormuş. Birkaç komşuları da varmış. İşsizlik ve yalnızlıktan şikâyet etti. Onunla vedalaşırken bir halkın hazin tarihi içimi burkarak vurup geçti... Buraya ilk seyahatimde dağlara çıkmış, metruk rasathane binalarını da görmüştüm.

Aslında bu seyahatin esas hedefi Koblıyan-Adigön köylerini dolaşmaktı. Osıxe suyu üzerinden Şolaver'e vardık. Sağımızda Entel,

Acara Yaylasında Acaralılar arasında.

solumuzda Ude'ye bakıyoruz. Bir yol ayrımında Bolacur levhası ve az yukarıda da Bolacur köyü görünüyor.

Böyle sağda solda görünen köylere bakarak Adigön merkezine ulaştık. Ne gezilecek yer ne bakılacak bir şey... 1996'da geldiğimde bu kasabanın Batum yönüne çıkışında *Adigeni* levhası vardı. Şimdi yazısı uçmuş, boş çerçevesi var. Bu kadar sene içinde meydana gelen değişikliğin resmi bu, denilebilir. Zira bundan sonra da hiçbir köyün ne yolunu ne de yol levhasını görebilecektik...

Koblyan Çayı kıyılarında, batıya, Batum istikametinde yol alırken bir anda kendimizi bakımsız orman yollarında bulduk. İlerledikçe yolun daha da berbat olduğunu görüyoruz. Bir zaman gittikten sonra derenin sol yakasındaki kalabalığa, "*Zediban, Zediban!*" diyoruz; 'ileride' anlamına gelen işaret veriyorlar. Bol dönemeçli ve sel sularının yardığı taşlı yollarla tırmanıyoruz. Ne köy var ne yol ayrımı, ne levha ve ne de bir canlı...

Hayli tırmandıktan sonra sol yakada Türkiye'nin Posof yaylalarının tepelerini görüyoruz. Sovyet zamanından kalma gözlem kuleleri kimsesiz dağ başlarında kendi hallerine terk edilmiş duruyor...

Nihayet ormandan kurtulduk. Sağda solda inekler otluyor. Çocuklar görüyoruz. Ve derken yamaçlarda ahşap yayla evleri görünmeye başladı.

Bir yere geldik ki, ahşap bir binanın önünde insanlar toplanmış, kümeler hâlinde sohbet ediyorlar.

Arabamızdan inip onlara doğru gittik. Millet abdest alıyor. Meğer burası bir cami ve halk cuma namazına hazırlanıyor. Biz de bu faaliyete dâhil olduk. Onların arasında cuma namazı kıldık. Çıkışta başımıza toplandılar. Bunlar Acaralılar. Her bir tarafımızdan çekerek yayla evlerine davet ediyorlar. 88 yaşında İsmail amcanın yaylasına gittik. İçeri gir-medik. Ağaç masanın etrafına oturduk. Çay, ek-mek, kaymak ve peynir getirdiler. İsmail amca, aşağıdaki Xula köylerinden Danisparavul'dan. "*Benim adım İsmail Medioğlu; ama soyadımı Geladze yazmışlar! Stalin bizi Gürcü yazdı da Ahıskalılar gibi sürülmekten kurtulduk. Adımı ne yazarsan yaz, kalbim İslâm!*" diyor gururla. Zaman olsa da onu dinlesen, anlatacak çok şeyi var İsmail amcanın. Fakat bizim zamanımız sınırlı ve daha yolumuz var. Yanındaki oğlunu ve onun arkasında gelinini, torununu göstererek durumlarının ağır olduğunu, oğluna Türkiye'de iş bulmamızı istiyor!

Acara, her bakımdan Türkiye'ye bakıyor. Fakat bunu sesli dile getiremiyor. İçim eziliyor... Çaresizlik duygularıyla ve hüznle vedalaşıyoruz.

Yolda birisi el kaldırıyor, alıyoruz. Sorularım üzerine, "*Adım Ahmet, ama Gürcü adım Giorgi! Soyadımız Demircioğlu ama o da Mikeladze diye yazılmıştır. 50 yaşındayım, Beğlet köyündenim, emekli şoförüm.*" diye kendini tanıttı. Başka bir soru üzerine de Ayşe olan kızının adı resmî kayıтта *Sophigo* olarak yazıldığını ilâve etti. Ahmet, bize yol tarif ettikten sonra bir yerde indi. Fakat söylediği birkaç sözle ruhumda fırtına kopardı...

Önümüzde **Xula**, **Txilvana** ve **Bako** var.

Daha oralara ulaşmadan, insanlarla konuşmadan, bu dağ başlarında duyup dinlediklerimiz ikrah ettirdi. Ahmet-Giorgi, Ayşe-Sophigo...

Bir ikinci vakti Xula'ya geldik. Yukarı Acara'nın merkezi olan bu kasabaya ilk defa geliyorum. Hamşioğlu Cemal Paşanın konağını arıyorum. Kime sorduysam bilemedi. Görünen her eski taş binaya Cemal Paşa Konağı diye koştum, nafiye. Kaymakamlık binasının önünde bir kalabalık vardı. Kimi bina kapısını zorluyor, kimi bağırıyor, bir ana baba günü. Arkalarda ağaçların gölgesinde

Acara yaylasında cuma vakti.

duran birine yaklaştım, “Ne oluyor burada?” diye sordum. “Xula ve köylerinde beş Kur’an Kursu ve buralarda okuyan 700 civarında kız erkek öğrenci var. Tiflis yönetimi, vergi borcu gibi bahanelerle bu kursları kapatarak bina ve mal varlığına da el koyuyor. Öyle bir borç varsa ödeyelim diyoruz, onu da kabul etmiyor. Köylerden gelen bu kalabalık işte bu kararın geri alınması için miting yapıyor.” dedi. Biraz baktık ve konuşulanları anlamadığımız için oradan uzaklaştık. Zaten kimse konuşmaya, yorum yapmaya cesaret edemez buralarda...

Xula-Batum yolundan sola saparak Bako’ya gidiyoruz. Aman Allah’ım yol iz yok buralarda. Koca Sovyet devrinde hiç yol makinesi gelmemiş buralara. Ahıska-Batum yolunun eskiden yapılmış, Sovyet devrinden sonra bakımsızlıktan bu hâle gelmiş olduğu anlaşılıyor; fakat burada öyle bir şey de yok! Derin bir vadinin içinde, dere boyunu takip ediyoruz. Ormanın içinde bir yol ayırmasına gelince tereddüt ediyoruz. Ne yol, ne yol levhası ve ne de kolay kolay insan görüyorsunuz. Böyle sıkıntılı bir hâlde Sxalta’ya ulaşıyoruz. Bu vadilerde yaşayan halkın tamamı Müslüman, bunu biliyoruz. Peki, bu Sxalta köyündeki kilise neyin nesi? Sonra öğreniyoruz ki Tiflis yönetimi Acara halkını Hristiyan etmek için her türlü şeytanlığa tevessül ediyor.

Yolda Mevlüt adında birisini arabamıza aldık, Txilvanalıymış. İyi, biz de oraya gidiyoruz. Lâkin köyün girişinde rastladığımız muhtar ve yardımcısı iki kişi, nereye gittiğimizi sordu. Hatta bununla yetinmedi, niçin geldiğimizi de sordu!

Xula’da Kur’an Kurslarının kapatılmasını protesto eden Acaralılar.

Adamlar bize ne gözle bakıyor diye huylandık. Mevlüt’le Gürcüce konuşmalarını anlamadık, Mevlüt de bir şey söylemedi. Ama hoşnut olmadıkları anlaşıldı.

Köyün camisine gittik. Bakımlı ve cemaati olduğu belli. Mevlüt bizi evine davet etti, teşekkür ettik ve gitmedik. Oradan ayrılıp Bako’ya çıktık. Kafamızı kaldırıncaya yukarıda bize tepeden bakan dağlar, Posof yaylaları! Hemen sağ tarafta da Posof’un Urama ve Acara’nın Sarıçayır yaylaları... Şimdi içinde dolaştığımız köyler yaylaya çıkmışlar, köylerde tek tük insan görüyoruz...

Bako’dan Mumsuyu ve Koçak köylerine geçiyoruz. Zaten bu köyler yan yana... Koçak’ta hayli sorup aradıktan sonra Ali (Biçiko) Turadze (50) önümüze düşüyor. Hamşioğullarından Ahmet Paşa oğlu Şerif Paşa ile annesinin kabirlerini buluyoruz. Etrafı çevrilmiş bir yerde, biri büyük diğeri küçük iki mezar. Büyüğünün taşında Gürcü yazısıyla şunlar yazılı: “General Şerif Beğ Ahmedis-ze Himşiaşvili 1829-1892” Küçüğünün taşında: “Burada yatıyor: Dudi Hanım Becanidze Himşiaşvili” Bu mezarların yapılış tarihi de var: 15.6.2001.

Akşam güneşinin solgun ışıkları altında Mumsuyu köyünden geçerken yol kenarında oturan bir ihtiyara rastlıyoruz: Hamza Turadze, 82 yaşında. Ah zamanımız olsa Hamza amcayla uzun uzun konuşsak, neler anlatır... Köy çeşmesinden su içiyoruz. Torunu olduğunu söyleyen Mahmut geliyor yanımıza. İhtiyarın yanında iki de hanım peyda oldu... Hanımlara isimlerini soruyorum: Ayşe (Nargiz) ve Zeynep (Miziy) diyorlar. İkinci isimleri söylerken garip bir edayla gülüyorlar.

Koçak köyünde Hamşioğlu Şerif Paşa ve annesinin kabirleri.

Arka tepelerden Batum'a bakış.

Mahmut bizi bırakmıyor, eve çıkalım diyor, “*Muxlama yapalım size!*” diye ısrar ediyor. Tahta merdivenlerden üst kata çıkıyoruz.

Mahmut yazları Rize taraflarında çalışır gelirmiş. Her taraftan haberi var. Konuşuyor: “*Eskiden TV yoktu, Türkiye radyolarını dinlerdik, analarımız ağlardı. Şimdi televizyonlara bakıyoruz. Bu defa şehit düşen askerlere ağlıyoruz... Gürcüler köyümüze gelip burada bir kilise yapmak istediklerini söylediler, reddettik. Bize, siz eskiden Hristiyanınız, diyorlar. Ben diyorum ki dört dedemin Müslüman olduğunu biliyorum. Ondan ötesi ister ineğe secde etmiş olsun ister öküze... Umurumda değil. Ben Müslümanım!*” diyor. Txilvanalı ünlü din adamı Mehmed Efendinin bir sözünü naklediyor, ama onu buraya yazmayacağım. Belli ki bu yörenin insanında Müslümanlık, millî bir kimlik olarak dimdik ayakta.

Biz sohbe dalmışken hanımlar bir dakikanın içinde sofrayı donattılar. Muxlama, tereyağı, kaymak ve nefis mi nefis bal. Bu balın kaynağını sorduk. “Txilvanalı biri üretip satıyor, kilosu on lira.” dedi. Yemek yedikten sonra teşekkürler edip müsaade istedik. Mahmut gece de kalmamızı teklif ediyor. Vedalaşarak ayrılıyor.

Tekrar Txilvana'ya geliyoruz, bal alacağız. O da ne, daha önce rastladığımız iki kişiyle bu kaçınıcı karşılaşmamız... Akşam oluyor. Arıcının evine yakın bir yerde duruyoruz. Mahmut gidip adamı çağırıyor. Fakat adam bal satmam diyor da başka bir şey demiyor. Meğer Cuma günü bal satmak

uğursuzluk getirmiş! Ne diyelim, öyleyse öyle...

Buraya gelmişken köy müzesini gezelim diyorlar. Fakat müzede elektrik kesikmiş, ne yapalım. Olsun diyoruz. Alaca karanlıkta ve cep telefonu yardımıyla hızlı bir şekilde bakıp çıkıyoruz. Bölgenin etnografya malzemesi burada sergilenmiş. İşte şurada, dedemden kalma 1907 tarihli Rus semaverinin aynısı! Duvarlarda bir zamanlar buraların derebeyi ailesi olan Hamşioğullarının fotoğraflarını görüyorum.

Akşam karanlığı çökerken Batum'a doğru yola çıkıyoruz. Bin bir eziyetle geldiğimiz bu dağlık ve ormanlık araziden ve tabii ki bu kötü yollardan geri gideceğiz. Neyse ki kazasız belâsız ana yola çıktık. Gecenin ilk saatlerinde Şuvaxeve ve Keda'yı geçerek Batum'a ulaşıyoruz. Bu arada sevgili Abdullah (Gela) ile haberleşerek otelde yerimizi ayırıyoruz.

Saatler gecenin öte yakasına geçmeden Batum'dayız. Fakat Batum, geçen seneki Batum değil. Bütün caddeler inşaat hâlinde. Doğrusu biraz da kaybolduk! Oteli de bulamıyoruz! Meğer Gürcü yazısıyla olmalı diye otelin tabelası da değiştirilmiş! Nihayet oteli bulduk, yerleştik. Sonra çıkıp Türk lokantasında bir şeyler yedikten sonra bu yorgunluğun üzerine bir liman turu yaptık! Yatağa girdiğimde saat öte yakalarda hayli yol almıştı.

Sabahleyin saat yedide kalkacaktık. Fakat kabile reisi sözünde durmadı. Saat altıda kapımı çaldı. Sabah çorbasından sonra Gela'yı da

alıp bir Batum seyranı yaptık. Ama bu defa yanından geçtiğimiz hâlde Batum Camiini ziyaret etmedik. Zira geçen sene ziyaret etmiş, buradaki sohbetimizde konuşulan ve “bunları yazabilirsiniz.” Denilenleri yazdığım hâlde adamlar rahatsız edilmiş, söylediklerini inkâr etmek zorunda bırakılmışlardı. O hâlde neye gidelim, ne konuşalım... Burası muhtar bir cumhuriyet olsa da bu muhtariyeti kâğıt üzerinde kalmış, Gürcistan tarafından ilân edilmemiş hassas bir bölge!

Bu defa Botanik Bahçesi tarafına gittik; sonra yüksek bir tepeden Batum'u seyrettik, fotoğraf çektik. İçi Gürcülerle dolu Rus kilisesi, görevli bir hanımdan başka kimsesi olmayan Ermeni kilisesi...

Batum caddelerinde dolaşırken iki şey çok dikkatimi çekti. Soğuk savaş zamanı (1969) ve Sovyet Gürcistanı güdümüyle Türkiye'de Marksist bir anlayışla Gürcü etnik faaliyetini başlatan Ahmet Özkan (Melaşvili)'in adını bir cadde adı levhasında gördüm. 1980 yılında Bursa'da öldürülen Ahmet Melaşvili, vefalı Gürcistan tarafından unutulmamıştı!

Sancakbeyzade Mehmet Abaşidze, 1919'dan

Nereden nereye: Sancakbeyzade Mehmet Beyin daha önce bulvar üzerindeki heykeli, şimdi bir evin önüne atılmış!

Batum'da bir cadde levhasında Ahmet Özkan'ın sadece Gürcü ismi: Melaşvili.

itibaren bütün varlığıyla Gürcistan hesabına çalışıyordu. Acara'nın Türkiye'ye ilhaki için mücadele eden *İslâm Cemiyeti* ve *Sada-yı Millet* gazetesinin karşısına *Tahlis Cemiyeti* ve *İslâm Gürcistanı* gazetesine dikildi. Nihayet emeline ulaştı; Müslüman Acara'yı Türkiye'den kopardı, Tiflis'e yapıştırdı. Ama Acara kendisine de haram oldu; Tiflis'te ikamete mecbur edildi. Fecî bir şekilde hayata veda etti. Her şeye rağmen Gürcistan onun iyiliğini unutmadı; ta ki torun Aslan Abaşidze Tiflis'e kafa tutana kadar. Geçen sene limanda en güzel yerde duran Mehmet Abaşidze heykeli, bu defa getirilip bir ara sokakta bir evin önüne atılmıştı...

Kafamı meşgul eden son yüzyılın tarihî olayları ve acılarıyla karmakarışık duygular içinde Batum'a veda ediyoruz...

Ahıska-Acara Hattında Hazin Bir Hikâye

Acara yaylalarında boynu bükük birisiyle karşılaştık ki onun hikâyesini ayrıca yazıyorum.

Feleğin bin türlü cilvesi, kırıç kırıç yüzüne yerleşmiş. Ama bu yüz aynı zamanda sevimli de. Zira çok acı çektiği hâlde hayata gülerken dik bir duruşu var. Başında siyah bir takke, eski elbiseler içinde, kazak, gömlek ne varsa kemersiz bir pantolonun içine doldurmuş, mazlum biri...

Bize, yıllardır hasretini çektikten sonra gördüğü bir yakını gibi davranıyor.

“Ben Ahıskalıyım. Adım Ezelhan! Yetmiş iki yaşındayım.” dedikten sonra gülerken, “Gürcü adım da Şalva!”

diye ilâve ediyor.

“Gülüyorsun!” diyorum.

“Gülünecek şey de ondan!” diye karşılık veriyor. Biz de acı acı gülüyoruz...

Ezelhan amca Ahıskalıymış.

Peki, Ahıskalılar Kazakistan ve Özbekistanlarda sürgündeyken bir Ahıskalı burada ne arıyor?

Çok küçükken babası ölmüş, anası Acara'nın Di-yogis köyünden evlenmiş. Şimdi ne anası ne de üvey babası var. Ama onları rahmetle anıyor. Ceplerini karıştırıyor, kenar köşesi kıvrılmış, yıpranmış eski bir defter

çıkıyor. Biraz karıştırdıktan sonra aradığını buluyor.

“İnegöl’de yeğenim var. İşte telefonu. Benden selâm söyle. Bizi unutmasın...” diyor.

Yaz tatili münasebetiyle Bursa tarafına gidince Ezelhan amcanın verdiği numarayı aradım. İnegöl’de yaşayan yeğeni Mukaddim Şahanov’la önce telefonla sonra yüz yüze konuştuk.

Hikâye uzun ve hazin... Özetleyelim:

Adigön’ün Karatuban köyünde Osman oğlu Şahman, Ahıska’nın An köyünden Gülli Hanımla evlenmiştir. Gülli Hanımın anası Yukarı Acara’nın Diyognis köyündendir. Bu evlilikten Zekeriya (1935) ve Ezelhan (1938) adında iki oğlu dünyaya gelmiştir. Şahman, 1940’lı yılların başında vefat edince karısı Gülli dul, iki oğlu da yetim kalmıştır. Aileye, babası Osman bakıyor. Osman Dede de ölünce diğer oğlu Lokman ve karısı Ramile, Şahman’ın ailesine sahip çıkıyor.

1944 yılı sonbaharında Gülli Hanım, küçük oğlu Ezelhan’ın elinden tutarak birkaç günlüğüne Acara’ya dayısını ziyarete gider. Fakat bu kısa seyahat ebediyen uzar. Zira o Acara’dayken Ahıska’da kıyamet kopmuş, ahali topyekûn sürgün edilmiştir. Hâl böyle olunca dayısı Gülli Hanımı Diyognis’ten biriyle evlendirir.

Anası Acara’da kalan küçük Zekeriya, amcası Lokman’la sürgün yoluna çıkar. Özbekistan’ın Semerkant ili Bulungur kasabasında yine amcasının yanında büyür. Zekeriya, 15-16 yaşlarına gelince amcası onu, Karatubanlı Bilor’la evlendirir. Bu evlilikten dünyaya gelen iki oğlu ve iki kızı hayatta.

Stalin’in ölümüyle Ahıskalıların sürgün rejimi nisbeten rahatlamıştı. Zekeriya, yakın bir yere gitmek ve ilk fırsatta ata yurduna dönmek düşüncesiyle 1958’de birçok Ahıskalı gibi Azerbaycan’a geldi. Burada Haçmaz ilçesinde üç sene kaldı. Oğlu Mukaddim burada dünyaya geldi. Sovyet rejimi kâğıt üzerinde Ahıskalıların yakasını bırakmış görünse de Gürcistan despotları onları vatana bırakmamakta kararlıdır.

Vatana dönüş ümidini yitiren Zekeriya, ailesini alıp tekrar Özbekistan’a, Bulungur’a dönmüştür.

Ezelhan Amca ile.

Bunca yıl geçmiş ne anasından bir haber almış, ne de küçük kardeşi Ezelhan’dan... Tâ ki 1970’li yıllara kadar...

Nihayet bir gün Özbekistan’a yolu düşen Acaralı bir ihtiyar, Zekeriya’nın anasından haber verdi, Zekeriya’dan haber götürdü.

Genç Ezelhan, Acara’dan gelip Özbekistan’da ağabeyini buldu, gördü.

Ağabeyinin oğlu Mukaddim anlatıyor: *“Babam, Ahıskalıları ülkesine bırakmayan Gürcistan’ın katı tutumuna rağmen gidip Acara’da anasını ziyaret etti. Kardeşi Ezelhan evlenmiş, çoluk çocuğa karışmıştı. Ezelhan amcayı eşi ve çocuklarıyla Özbekistan’a götürmek istedi. Fakat onun Acaralı karısı razı olmadı. Babam, ‘Öyleyse ben kardeşimi götüreceğim!’ dedi. Fakat anası, ‘Oğlum bizler perişan olduk. Ana oğul darmadağın olduk. İster misin ki kardeşin de bizim gibi olsun?’ deyince babam fikrinden vazgeçti. Babam 1986’da Özbekistan’da vefat etti. Anam da Azerbaycan’da öldü. Ağabeyim Avukat Naim, Azerbaycan’da Haçmaz’da yaşıyor. Ben ailece 2005 yılında Türkiye’ye geldim, İnegöl’de yaşıyorum. Acara’da Ezelhan amcayı birçok defa ziyaret ettim.”*